

MIHALACHE BRUDIU, *Lumea de sub tumulii din sudul Moldovei. De la indo-europeni la turanicii târzii – mărțurii arheologice* –, București, Editura Printech, 2003, 206 p. + 52 fig.

Ca cercetător la Muzeul Județean din Galați, iar mai apoi ca profesor la Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați, arheologul Mihalache Brudiu și-a orientat investigațiile științifice în special către vestigiile din sudul Moldovei, exprimându-se asupra fenomenelor / faptelor / obiectivelor arheologice din epoca bronzului, prima epocă a fierului, epoca romană și cea a migrațiilor târzii (secolele al VII-lea – al XI-lea). Aceste studii au facilitat, desigur, realizarea lucrării de față, care tratează problema tumulilor pe nivele cultural-cronologice. O asemenea manieră de abordare permite autorului să facă o incursiune în ritualul funerar al diferitelor comunități care au populat zona în discuție, de la indo-europeni la turanicii târzii. De altfel, meritele cărții sunt succint surprinse în *Cuvântul înainte* scris de profesorul Miroea Petrescu-Dîmbovița.

Până în prezent, literatura arheologică românească de specialitate referitoare la tumuli cuprinde lucrări mai mult sau mai puțin apropiate ca forma și conținut de raportul arheologic, încercări de repertoriere pe nivele cronologice a tumulilor cercetați, precum și considerații cultural-istorice pe marginea fenomenului tumular. Noutatea lucrării profesorului Brudiu constă în repertorierea exhaustivă a tuturor tumulilor (cercetați și semnați) dintr-un spațiu bine delimitat, indiferent de orizontul cultural la care aceștia se raportează. Astfel, volumul devine un instrument indispensabil pentru eei intereși să cerceteze practicile funerare ale indo-europenilor, dacilor, romanilor, sarmaților și turanicilor, pe de o parte, dar și pentru cercetătorii care doresc să înțelegă imaginea de ansamblu privind civilizațiile comunităților amintite, prin relaționarea datelor funerare cu alte categorii de informații arheologice sau de altă natură.

Printr-o exprimare frumoasă, punctată adesea de imagini artistice, și într-un stil ce dovedește un spirit ordonat și sistematic, autorul ne introduce în problematica fenomenului tumular, insistând asupra procesului istoric al indo-europenizării. Acesta poate fi studiat din perspectivă lingvistică, cultural-arheologică și antropologică. Pentru ca informația să fie valorificată maximal, este necesară o repertoriere exhaustivă a principalelor urme ale populațiilor care practica înmormântările tumulare. În acest sens, este sugerată delimitarea unor suprafețe etalon, care prezintă concentrări de tumuli și analiza diferențelor culturale de la comunitățile epocii bronzului până la turanicii târzii (p. 11-14). Ideea erunțată aici se apropie într-o oarecare măsură de obiectivele așa numitului concept de *landscape archaeology*, care urmărește surprinderea relațiilor culturale, economice, sociale, politice și de oricare altă natură, dintre comunitățile locuitoare ale unui spațiu, de regulă delimitat morfologic (o vale, o luncă, o depresiune). În acest sens, se realizează mai întâi o inventariere completă a materialelor arheologice, apoi se prelucrează datele obținute prin diferite metode (cartografieri, statistici, operații combinatorii, ș.a.). Rezultatele sunt în mare

măsură influențate de aportul științelor conexe. De altfel, astăzi este de neconceput un studiu arheologic viabil fără încadrare interdisciplinară. Profesorul M. Brudiu face apel în lucrarea sa la resursele geografiei, lingvisticii și paleoantropologiei.

Primum capitol tratează relația omi-natură în condițiile epocii postglaciare; este subliniată determinantă climatică a procesului de stepizare de la sfârșitul eneoliticului, care a generat deplasările comunităților păstorești nord-cucaziene și nord-caspice spre vest (p. 18-19). Valorile succesive ale migrației est-vest sunt clar surprinse arheologic prin activitatea continuă de ridicare și folosire/refolosire a tumulilor funerari. Prezentarea geografică se restrânge apoi la spațiul sudic al interfluviului Siret-Prut, unde relieful este modificat antropic prin ridicarea de fortificații denumite popular „troiane” și movile funerare. Este deosebit de interesantă informația privind dispunerea tumulilor în linie sau concentrat, în jurul unei movile mai mari (21-24).

Capitolul privind istoricul cercetărilor începe cu precizarea aspectelor metodologice care au facilitat realizarea lucrării și mai ales a segmentului reprezentat de repertoriu. Sunt apoi amintite unele contribuții științifice la elucidarea fenomenului înmormântărilor funerare pe teritoriul României, mai ales cele cu tendințe sintetizatoare și de senalare de noi monumente funerare: *Așezări din Moldova de la paleolitic, până în secolul al XVII-lea* (N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița, Em. Zaharia, 1971), *Complexele funerare tumulare de pe cursul mijlociu al râului Bârlad* (V. Varlaam, 1979), *Contribuții la problema și la repertoriul movilelor de pământ din Banat* (F. Medeleț, I. Bugilan, 1987), *Despre necropolele tumulare din Transilvania și Banat* (Gh. Lazarovici, Z. Maxim, 1994). Lista ar fi putut fi puțin mai consistentă în sensul acoperirii mai multor regiuni ale țării, dar și prin menționarea unui alt tip de literatură arheologică, de natură interpretativă, cum este cazul acelor inițiative de analiză amănunțită de tip combinatoriu a elementelor de ritual funerar, care privesc mormintele Jantaja din Mollova (Fl. Burtătescu, *Epoca timpurie a bronzului între Carpați și Prut*, 2002). Această abordare ar fi fost, cred, deosebit de utilă mai ales pentru subcapitolul special rezervat culturii mormintelor tumulare cu ocră (33-37). În euda rezervelor exprimate de autor față de folosirea „instrumentelor statisticomatematice”, trebuie precizat totuși că prin aceste metode se obțin date deosebit de interesante și importante, care, prin alte mijloace, nu ar putea fi sesizate. Este adevărat că trebuie evitate exagerările și rigoarea de care unii cercetători dau dovadă în identificarea numeroaselor variante și subvariante ale poziției scheletului într-un mormânt de înhamție, dar nu trebuie uitate celelalte elemente ale ritualului funerar, care prezintă un grad sporit de siguranță și care pot fi date viabile pentru un calcul matematic.

O însemnată parte a volumului este rezervată descrierii tumulilor și a mormintelor pe care aceștia le adăpostesc (38-84). Pe baza bogatului material adunat, clasat și analizat s-au formulat apoi concluzii pertinente, cu tentă originală (85-92).

Alcătuirea catalogului tumulilor din județul Gulați dovedește acribie și rigoare. Au fost consultate, în primul rând, actele de hotărnicie ale Arhivei Naționale (filiala Galști) și Răspunsurile la Chestionarele istorice ale lui N. Densușianu și Al. Odobescu, documente adăpostite de Biblioteca Academiei Române. Acestea au fost corelate cu hărțile militare de la sfârșitul secolului al XIX-lea și cu cele din secolul al XX-lea. Apoi au fost preluate înfărmățiile publicate în diferite reviste de specialitate, de către cercetători precum Radu și Ecaterina Vulpe, Silvia Teodor, Al. Vulpe, I. T. Dragomir, P. Păltânea și V. Varlaam. Cele mai numeroase motive sunt, însă, preluate din două articole mai vechi ale autorului (*Cercetări arheologice în zona valului lui Athanaric*, în *Danubius* 8-9, 1979; *Complexele funerare tumulare din sud-estul Moldovei*, în *Peuce* X, 1991), ce reprezintă rezultatele unei activități îndelungate de identificare și cercetare efectivă. În plus, datele au fost întregite în acest volum prin noi semnalări ale altor tumuli, ajungându-se, astfel, la numărul de-catalog 430. Ar fi fost însă de dorit un alt titlu pentru rubrica „descriere”, care să reflecte exact conținutul acesteia.

Orizonturile cultural-istorice surprinse în tumulii cercetați au fost sintetizate într-un tabel anexat repertoriului.

Volumul este prevăzut cu 52 de figuri utile, redând hărți, planuri și obiecte de inventar, cu o bibliografie selectivă, ce include și abrevierile folosite, precum și cu un indice onomastic, care ar fi trebuit plasat însă la finalul cărții, cum de regulă se obișnuiește. Rezumatul lucrării și explicația figurilor sunt redactate în limba franceză.

Noua sinteză a apreciatului universitar gălățean Mihalache Brudiu reprezintă o contribuție importantă la clarificarea a numeroase probleme de cel mai mare interes pentru evoluția cultural-cronologică a tumulilor, reflectând o cunoaștere aprofundată a tematicii abordate, care a permis circumscrierea articulată a fenomenelor specifice spațiului românesc în ansamblul celor nord-vest pontice, cu precădere. Pe lângă aceste calități, lucrarea lui Mihalache Brudiu se impune prin logica aprecierilor și claritatea enunțurilor, ceea ce facilitează receptarea bogatului său conținut de idei. În acest fel, paginile volumului vor trezi, într-adevăr, interesul cititorilor pentru „prețuirea și participarea la epărarea acestei moșteniri culturale”, conform dorinței autorului exprimată în prefața cărții.

CRISTINA CREȚU